

УДК 338.24.01; 65.011.4
DOI: 10.31359/2411-5584-2018-33-2-67

К. Г. ГУБІН

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: Hubin@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6914-0971>

УПРАВЛІННЯ СТРУКТУРОЮ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ФІРМИ В МЕЖАХ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ¹

Показано, що українська система формування доходів спотворює структуру конкурентних переваг, через що знижуються темпи економічного зростання та розвитку. Розглянуто головні види адміністративно-управлінських та силових конкурентних квазіпереваг. Запропоновано комплекс заходів, необхідних для управління структурою конкурентних переваг з метою усунення неринкових квазіпереваг та для перерієнтації конкуренції на ринкові методи.

Ключові слова: конкурентні переваги, квазіпереваги, реформи в Україні, розвиток конкурентного ладу, система формування доходів, боротьба з корупцією.

JEL Classification: M10, M20, O10, P21.

Постановка проблеми. Розбудована в результаті трансформаційних процесів в Україні система формування доходів не відповідає ринковим принципам розподілу та соціальним принципам перерозподілу доходів. У межах такої системи спотворюється структура конкурентних переваг, через що знижуються темпи економічного зростання та розвитку, а також створюються перешкоди для людського розвитку.

¹ Роботу виконано в межах цільової комплексної програми «Соціально-економічна модернізація України та формування інноваційної моделі розвитку» (№ державної реєстрації 0111u000961).

© Губін К. Г., 2018. Стаття публікується на умовах ліцензії Creative Commons – Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Статтю розміщено на сайті збірника: <http://econtlaw.nlu.edu.ua>.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При вивченні сутності та структури конкурентних переваг, безумовно, необхідно взяти до уваги підхід М. Портера [1; 2], який під конкурентними перевагами вбачав фактори, що визначають продуктивність використання ресурсів та успіх чи неуспіх фірми у конкурентній боротьбі. На думку М. Портера, завоювання й утримання конкурентних переваг може бути засноване на трьох основних стратегіях: абсолютне лідерство у витратах, диференціація та фокусування. В межах першої стратегії головною конкурентною перевагою є низькі витрати; друга формує переваги шляхом створення продукту, що сприймається в межах галузі як унікальний; третя відшукує переваги у фокусуванні на певній групі споживачів, виді продукції чи географічному сегменті ринку.

Д. Б. Бобирев зазначає, що конкурентні переваги дозволяють підприємству в умовах конкурентної боротьби реалізувати свої економічні інтереси з більшим ступенем ефективності, ніж його конкуренти, та можуть бути здобуті в результаті здійснення інноваційної діяльності [3]. Т. В. Харчук пов'язує конкурентні переваги зі здатністю ефективніше за конкурентів управляти процесами формування і розвитку якісних і кількісних властивостей продукту, що мають цінність для покупця, здатністю більш ефективно розподіляти ресурси та наявністю властивостей, ресурсів, які забезпечують перевагу над конкурентами [4].

С. М. Бондаренко та М. Ю. Лісовський визначають конкурентні переваги як наявність ціннісних властивостей чи сукупності факторів, що дають змогу підприємству посідати та утримувати кращі порівняно з іншими конкурентні позиції на ринку [5]. Н. В. Бутенко та О. Л. Терещенко вважають, що за сучасних умов однією з найбільш важливих конкурентних переваг стає схильність до співпраці та постійний пошук найбільш ефективних взаємовідносин [6].

Г. Т. П'ятницька, А. М. Предеїн та О. В. Рябова розглядають конкурентні переваги підприємства як сукупність матеріальних і нематеріальних активів (ресурсів), організаційних здатностей і ключових компетенцій підприємства, сфер його економічної діяльності та конкурентоспроможних товарів і послуг, що забезпечують йому переваги як економічного, так і соціального, технічного характеру над підприємствами-конкурентами [7].

У ринковій економіці конкуренція заснована на ринкових принципах, а неринкові та незаконні методи боротьби з конкурентами є девіантними. Вони являють собою виняток із правил ділової поведінки, за який переслідують на етичному та законодавчому рівнях. За таких умов західні дослідники пов'язують конкурентні переваги із ринковими методами конкурентної боротьби, а вітчизняні науковці беруть з них приклад.

Проблема в тому, що в трансформаційній економіці виникає зовсім інша ситуація. Ринкові та неринкові, незаконні методи конкурентної боротьби тісно переплетені та використовуються у комплексі. Використання неринкових та незаконних методів не є виключенням із правил та далеко не завжди призводить до осуду у діловому середовищі чи до покарання за вироком суду. Для розуміння сутності та реальної структури конкурентних переваг в Україні необхідно вивчати їх з урахуванням особливостей вітчизняної системи формування доходів.

Формулювання цілей. Мета статті – охарактеризувати систему конкурентних переваг, яка розвинулася в межах української системи формування доходів, та висвітлити можливості управління структурою конкурентних переваг фірми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система формування доходів – сукупність соціально-економічних відносин із приводу розподілу та перерозподілу доходів. Вона має механізми саморегулювання та регулювання доходів. У сучасній економіці механізми саморегулювання переважно є ринковими, а головними суб'єктами регулювання доходів є держава, фірми, домогосподарства, об'єднання фірм та домогосподарств, міжнародні та наддержавні інституції.

Оскільки доходи для більшості людей є головним стимулом участі в економічній діяльності, від механізмів системи формування доходів значною мірою залежить зміст інших складових економічної діяльності, зокрема конкуренції. Безумовно, структура конкурентних переваг має зворотний вплив на систему формування доходів, тобто ці два явища тісно пов'язані та взаємозалежні.

Як показано в [8], механізми формування доходів у нашій державі мають суттєві особливості. Якщо у країнах з ринковою економікою система формування доходів переважно винагороджує людей, які створюють вартість, то в Україні часто більше заробляють ті, хто вміло перерозподіляє власність та доходи на свою користь, хто створює та використовує механізми не обґрунтованого економічно чи соціально збагачення. Такі механізми далеко не повністю обмежені законодавством та практикою роботи правоохоронців. На моральному, етичному рівні у багатьох українців відсутні перешкоди незаконному, нечесному, незаслуженому заробітку.

У розвинених країнах зазвичай основою високих доходів є розробка та впровадження інновацій, які дозволяють знизити собівартість продукції, підвищити її якість, удосконалити маркетинг тощо. В Україні ж нерідко більш ефективним шляхом до високих доходів стає утворення неформальних зв'язків із політиками, держслужбовцями, правоохоронцями задля участі

у перерозподілі державної або приватної власності чи державних закупівлях, отримання від держави ліцензій, пільг та преференцій, створення неринкових перешкод конкурентам, формування монопольного становища тощо.

Значна кількість впливових корумпованих політиків, державних службовців та правоохоронців, а також потужні фінансово-промислові групи, які виграють від неформальної взаємодії із владою, є перешкодою для розвитку конкуренції в нашій державі, бо ці впливові сили зацікавлені у збереженні *status quo*, який гарантує їм одержання корупційної ренти, надприбутків та захищає від кримінального покарання.

Зазначені проблеми формують потужну неринкову складову у структурі конкурентних переваг в Україні, яку можна назвати «неринкові конкурентні квазіпереваги». Те, що вони використовуються у боротьбі з конкурентами, споріднює їх із ринковими конкурентними перевагами, проте фактично йдеться про неетичні чи навіть незаконні процеси та явища, тому потрібен префікс «квазі-».

Пропоную визначити *конкурентні переваги фірми* як створені в результаті інтелектуально-духовної творчості та соціальних контактів людей, накопичені в процесі функціонування фірми та її зовнішнього середовища специфічні форми та процеси взаємного пристосування факторів виробництва, а також фірми та зовнішнього середовища, які або забезпечують більшу, ніж у конкурентів, цінність продукції, або створюють пріоритет у споживачів примусово, не пов'язаним із вільним споживчим вибором чином, або формують більш високий, ніж у конкурентів, рівень безпеки фірми, або сприяють перерозподілу власності на користь фірми.

Ринкові конкурентні переваги фірми базуються на синергізмі факторів виробництва, який забезпечує законними методами більшу, ніж у конкурентів, цінність продукції та створюються переважно інтелектуально-духовною творчістю людей. Ринкові конкурентні переваги пов'язані із низькою собівартістю, високою якістю продукції, ефективним маркетингом тощо.

Неринкові конкурентні квазіпереваги фірми формуються переважно соціальними зв'язками, базуються на забезпеченій незаконними методами більшій, ніж у конкурентів, цінності продукції, або на примусовому просуванні товарів та послуг (коли споживчий вибір не визначається цінністю продуктів), або на створенні неринковими методами загроз та перешкод діяльності конкурентів, або навіть на примусовому перерозподілі власності. Основними видами неринкових конкурентних квазіпереваг є адміністративно-управлінські та силові.

Адміністративно-управлінські конкурентні квазіпереваги базуються на перевазі у використанні важелів впливу державної влади. За наявності відповідних соціальних зв'язків фірми можуть користуватися допомогою з боку

політиків, державних службовців, правоохоронців. Головними видами адміністративно-управлінських конкурентних квазіпереваг фірми є можливість:

- 1) впливу на формування нормативно-правової бази економічної діяльності;
- 2) спрямування державного регулювання економіки на власний зиск;
- 3) доступу до публічних закупівель;
- 4) неетичного використання механізму державного контролю економічної діяльності (зокрема: послаблений контроль та більш сприятливі умови тіньової економічної діяльності та використання офшорів; надмірно прискіпливі перевірки конкурентів зі створенням перешкод їх діяльності);
- 5) доступу до надприбуткових низькоризикових видів діяльності (торгівлі енергоносіями, видобутку та транспорту газу, виробництва та торгівлі ліками й зброєю тощо);
- 6) використання державних органів з метою порушення прав власності конкурентів чи отримання певних привілеїв у захисті прав власності;
- 7) використання митниці та фіскальної служби для застосування схем ухиляння від сплати податків та зборів;
- 8) впливу на управління державними підприємствами;
- 9) формування сприятливих умов землекористування та використання надр;
- 10) використання прав та повноважень співробітників правоохоронних органів для здійснення високоприбуткових кримінальних операцій та задля тиску на конкурентів;
- 11) формування монопольного становища за сприяння чи бездіяльності державних органів.

Силові конкурентні квазіпереваги фірми засновані на методах незаконного фізичного впливу на конкурентів. Їх головними видами є можливість: 1) використання незаконних збройних формувань; 2) застосування силових підрозділів правоохоронних органів; 3) переважного доступу до використання кримінальних організацій та угруповань; 4) найму так званих «тітушок»; 5) використання громадських активістів, громадських організацій, «ультрас» тощо.

Ринкові конкурентні переваги найбільшою мірою сприяють соціально-економічному розвитку. Проблема в тому, що вони є відносно слабкими та набувають ваги лише за умови усунення неринкових квазіпереваг, тому Україна потребує управління структурою конкурентних переваг з метою усунення неринкових квазіпереваг та для переорієнтації конкуренції на ринкові методи.

Аби прибрати незаконні методи забезпечення більшої, ніж у конкурентів, цінності продукції, необхідно: сприяти детінізації економіки; блокувати оф-

шорні та інші схеми ухиляння від сплати податків та відмивання грошей; передати на 5–10 років українську митницю та податкову в управління митницям або авторитетним фірмам західних партнерів.

Аби позбутися примусового просування товарів та послуг, слід: розвинути конкурентний лад та протидіяти монополізму; забезпечити доброчесність публічних закупівель.

Для недопущення створення неринковими методами загроз та перешкод діяльності конкурентів, потрібно забезпечити реальне реформування та кадрове очищення (від корупціонерів) правоохоронних органів.

Для протидії примусовому перерозподілу власності, доцільно: стратегічні та економічно перспективні державні підприємства віддати в управління іноземним компаніям з хорошим досвідом та авторитетом, інші приватизувати або віддати в оренду; навести лад у використанні надр і землекористуванні, аби доходи від цих активів переважно спрямовувалися на користь українському народу, а не окремим особам; надати всім власникам однаковий захист прав власності та обмежити можливості рейдерства.

До заходів, які можуть сприяти одночасному усуненню неринкових конкурентних квазіпереваг, що належать до різних груп, слід віднести: скорочення регулятивних функцій держави та поширення принципу *Laissez-faire*; перехід, за наявності можливостей, від дискреційного регулювання до автоматично працюючих регуляторів; суворий контроль за дискреційним регулюванням; коригування повноважень та функцій органів державної влади таким чином, аби позбавити їх потенційних можливостей стягнення корупційної ренти; розширення повноважень антикорупційних структур; створення антикорупційного суду з об'єктивними та незалежними суддями під контролем західних партнерів; припинення існування «елітних економік» (надприбуткових низькоризикових сфер діяльності із потужними вхідними бар'єрами); формування соціальних ліфтів для кваліфікованих і обдарованих українців, аби вони могли без перешкод обіймати привабливі посади в державних органах; посилення підзвітності влади народу шляхом запровадження часткових виборів за відкритими списками, розробки реалістичної процедури ініціювання громадянами референдумів, формування дієвих механізмів відкликання депутатів та імпичменту президента та інших вищих посадових осіб.

Висновки. Розвинена в межах української системи формування доходів система конкурентних квазіпереваг гальмує розробку і впровадження інновацій, мало сприяє підвищенню ефективності економіки та міжнародної конкурентоспроможності українських фірм.

Для удосконалення структури конкурентних переваг в Україні необхідно: прибрати незаконні методи забезпечення більшої, ніж у конкурентів, ціннос-

ті продукції; позбутися примусового просування товарів та послуг; заблокувати можливості створення неринковими методами загроз та перешкод діяльності конкурентів; зупинити примусовий перерозподіл власності.

Основою управління структурою конкурентних переваг мають стати перетворення, спрямовані на реформування системи формування доходів в Україні. Передовсім необхідно впроваджувати заходи, спрямовані на розвиток конкурентного ладу, протидію монополізму, дерегуляцію економіки, скорочення можливостей економічно не обґрунтованого збагачення, реформування правоохоронної системи, кадрове оновлення державних органів та посилення антикорупційного контролю з боку держави та громадськості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Porter M. E. On competition. Updated and expanded edition. Boston: Harvard Business School Press, 2008. 576 p.
2. Портер М. Е. Конкурентная стратегия. Методика анализа отраслей и конкурентов / пер. с англ. И. Минервин. Москва: Альпина Паблишер, 2017. 454 с.
3. Бобирєв Д. Б. Конкурентні переваги і їх зв'язок з інноваційною діяльністю і конкурентоспроможністю підприємства. *Наукові вісті Давіського університету*. 2013. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdu_2013_10_5 (дата звернення: 07.03.2018).
4. Харчук Т. В. Підходи до визначення конкурентних переваг підприємства. *Економіка и управление*. 2011. №6. С. 68–71.
5. Бондаренко С. М., Лісовський М. Ю. Конкурентні переваги – унікальні особливості сучасних підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 15(1). С. 42–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_15%281%29__11 (дата звернення: 07.03.2018).
6. Бутенко Н. В., Терещенко О. Л. Конкурентні переваги ефективних взаємовідносин суб'єктів підприємництва як основа економічного розвитку України. *Проблеми економіки*. 2016. №4. С. 176–182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2016_4_25 (дата звернення: 07.03.2018).
7. П'ятницька Г. Т., Предеїн А. М., Рябова О. В. Конкурентні переваги підприємств: визначення та джерела формування. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2014. Вип. 1. С. 235–248. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2014_1_25 (дата звернення: 07.03.2018).
8. Шевченко Л. С., Гриценко О. А., Камінська Т. М. та ін. Нематеріальна економіка: управління формуванням і використанням інтелектуального капіталу: монографія / за ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2014. 404 с.

REFERENCES

1. Porter, M. E. (2008). *On competition*. Updated and expanded edition. Boston: Harvard Business School Press.

2. Porter, M. E. (2017). *Konkurentnaya strategiya. Metodika analiza otrasley i konkurentov [Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors]*. Moskva: Alpina Pablisher [in Russian].
3. Bobyriev, D. B. (2013). Konkurentni perevahy i yikh zviazok z innovatsiinoiu diialnistiu i konkurentospromozhnistiu pidpriemstva [Competitive advantages and their association with innovation productivity and competitiveness of enterprise]. *Naukovi visti Dalivskoho universytetu – Scientific News of Dahl University, 10*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdu_2013_10_5 [in Ukrainian].
4. Kharchuk, T. V. (2011). Pidkhody do vyznachennia konkurentnykh perevah pidpriemstva [Approaches to the definition of the enterprise competitive advantages]. *Ekonomika i upravlenie – Economics and Management, 6*, 68-71 [in Ukrainian].
5. Bondarenko, S. M., & Lisovskyi, M. Yu. (2017). Konkurentni perevahy – unikalni osoblyvosti suchasnykh pidpriemstv [Competitive advantages – unique features of the modern enterprises]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific herald of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy, 15*, 42-45. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_15%281%29__11 [in Ukrainian].
6. Butenko, N. V., & Tereshchenko, O. L. (2016). Konkurentni perevahy efektyvnykh vzaiemovidnosyn subiektiv pidpriemnytstva yak osnova ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Competitive advantages of effective relationships of business entities as a basis for economic development of Ukraine]. *Problemy ekonomiky – The Problems of Economy, 4*, 176-182. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2016_4_25 [in Ukrainian].
7. Piatnytska, H. T., Prediein, A. M., & Riabova, O. V. (2014). Konkurentni perevahy pidpriemstv: vyznachennia ta dzherela formuvannia [Competitive advantages: definitions and sources of formation]. *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh – Economic Strategy and Prospects for the Development of Trade and Services, 1*, 235-248. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2014_1_25 [in Ukrainian].
8. Shevchenko, L. S., Hrytsenko, O. A., Kaminska, T. M., Makukha, S. M., Marchenko, O. S., Nechyporuk, L. V. ... Korolenko, V. V. (2014). *Nematerialna ekonomika: upravlinnia formuvanniam i vykorystanniam intelektualnoho kapitalu [Non-material economy: The management of the intellectual capital formation and use]*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.03.2018 р.

Стаття пройшла рецензування 10.04.2018 р.

Стаття рекомендована до опублікування 16.04.2018 р.

К. Г. ГУБИН

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономической теории Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков

**УПРАВЛЕНИЕ СТРУКТУРОЙ
КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ ФИРМЫ В РАМКАХ
СИСТЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДОХОДОВ**

Показано, что украинская система формирования доходов искажает структуру конкурентных преимуществ, из-за чего снижаются темпы экономического роста и развития. Рассмотрены основные виды административно-управленческих и силовых конкурентных квазипреимуществ. Предложен комплекс мероприятий, необходимых для управления структурой конкурентных преимуществ с целью устранения нерыночных квазипреимуществ и для переориентации конкуренции на рыночные методы.

Ключевые слова: конкурентные преимущества, квазипреимущества, реформы в Украине, развитие конкурентного порядка, система формирования доходов, борьба с коррупцией.

К. Н. HUBIN

Ph.D. in Economics, Associate Professor of the Economic Theory Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv

**MANAGING THE STRUCTURE OF COMPETITIVE
ADVANTAGES OF THE FIRM WITHIN A SYSTEM
OF INCOME FORMATION**

Problem setting. The system of income formation created in Ukraine does not conform to market principles and social values and distorts the structure of competitive advantages. This results in the decrease of the pace of growth and development.

Recent research and publication analysis. The essence and content of competitive advantages are characterized in scientific papers of M. Porter, D. B. Bobiriev, S. M. Bondarenko, N. V. Butenko, M. Yu. Lisovsky, G. T. Pyatnitskaya, A. M. Predain, A. V. Ryabova, O. L. Tereshchenko, T. V. Kharchuk et al. However, peculiarities of the structure of competitive advantages and opportunities of managing this structure in Ukraine require further study.

Paper objective. The article objective is to describe the system of competitive advantages, which has developed within the Ukrainian system of income formation, and to indicate opportunities for managing the structure of competitive advantages.

Paper main body. The informal interactions of the business and power as well as a ramified system of corruptive relations play the significant role in processes of distribution and redistribution of incomes. Sometimes, it is easier to earn owing to establishment of communication with representatives of the power rather than implementation of innovations. Under such conditions, a system of motivation of entrepreneurs, politicians and government officials are distorted.

In our country, those who use only market methods of competition, enhancing the product quality, decreasing the product cost and intensifying marketing efforts, frequently lose to those who apply administrative-managerial and power-competitive quasi-advantages.

The main types of administrative-managerial and power quasi-advantages are revealed. The author has considered a complex of measures being necessary for managing the structure of competitive advantages in order to eliminate non-market advantages and to reorient competition towards market methods. Particularly, the author proposes methods aimed at the reduction of opportunities for unjust enrichment, reformation of a set of law enforcement institutions, staff renewal at government agencies and strengthening anti-corruption control on the part of the government and the public.

Conclusion of the research. The system of competitive quasi-superior, which has expanded within the Ukrainian system of income formation, restrains development and implementation of innovations and does not foster the increment of economic efficiency. Measures oriented towards reformation of the system of income formation in Ukraine should become the basis for improvement of the structure of competitive advantages.

Short Abstract for an article

Abstract. It is shown that the Ukrainian income generation system distorts the structure of competitive advantages, which leads to lower rates of economic growth and development. The main types of administrative-managerial and power-competitive quasi-advantages are considered. A set of measures necessary for managing the structure of competitive advantages with the aim of eliminating nonmarket quasi-surpluses and for reorienting competition to market methods is proposed.

Key words: competitive advantages, quasi-advantages, reforms in Ukraine, development of an economic system, system of income formation, combating corruption.

Article details:

Received: 12 March 2018

Revised: 10 April 2018

Accepted: 16 April 2018